

ВПЛИВ ПРАВОВИХ РАМОК МІЖНАРОДНОЇ ДОПОМОГИ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ПОВОЄННИХ ДЕРЖАВ

THE IMPACT OF THE LEGAL FRAMEWORK OF INTERNATIONAL AID ON THE ECONOMIC DEVELOPMENT OF POST-WAR STATES

Кальницький В.А., аспірант кафедри міжнародного та європейського права
факультету права та міжнародних відносин

Державний університет «Київський авіаційний інститут»

У статті досліджено правові засади міжнародної допомоги та їхній вплив на економічний розвиток повоєнних держав. Обґрунтовано, що ефективність міжнародної підтримки значною мірою залежить не лише від її обсягів, а від якості правового регулювання, яке забезпечує прозорість, підзвітність та узгодженість дій усіх залучених сторін. Особливу увагу приділено сучасному українському контексту, в якому міжнародна допомога відіграє критичну роль у забезпеченні післявоєнного відновлення.

Проведено аналіз основних понять, пов'язаних із міжнародною правовою допомогою, з урахуванням позицій провідних українських правознавців. Визначено, що в Україні відсутня чітка законодавча база, яка б комплексно регулювала процеси залучення та моніторингу допомоги, що призводить до ризиків корупції, неефективності та втрати довіри донорів. Натомість міжнародний досвід, зокрема приклади Німеччини, Боснії і Герцеговини, Афганістану, демонструє прямий зв'язок між правовою стабільністю та економічною ефективністю програм відновлення.

Запропоновано рекомендації щодо вдосконалення українського законодавства: створення єдиного спеціального закону, розвиток цифрових платформ звітності, професіоналізація кадрів, зміцнення інституційної спроможності місцевої влади, забезпечення судового контролю та дотримання принципів верховенства права. Зроблено висновок, що правова система повинна діяти як каркас, що підтримує міжнародну допомогу, сприяючи її трансформації з тимчасової підтримки в довгостроковий інструмент економічного розвитку. На основі отриманих результатів зроблено висновок, що правові рамки міжнародної допомоги повинні бути адаптовані до національного контексту, але водночас відповідати загальноновизнаним міжнародним стандартам. Зокрема, важливо передбачити чіткі процедури звітності, незалежний аудит, правові гарантії для донорів і прозорі механізми взаємодії з державними та недержавними структурами. Автор також звертає увагу на потребу у розвитку інституційного потенціалу держав, які отримують допомогу, адже саме вони мають забезпечити імплементацію правових норм у практику.

У підсумку, стаття доводить, що ефективність міжнародної допомоги значною мірою залежить не лише від фінансових обсягів чи політичної волі донорів, а від якості правового середовища, в якому вона реалізується. Тому країни, що перебувають на шляху післявоєнного відновлення, мають зосередити зусилля на зміцненні правових інститутів, оновленні законодавчої бази та гармонізації її з міжнародними нормами. Лише за таких умов міжнародна допомога перетворюється з короткострокового інструмента підтримки на дієвий механізм сталого економічного розвитку.

Ключові слова: міжнародна допомога, повоєнний розвиток, правові рамки, економічне відновлення, постконфліктні держави, правове регулювання, міжнародне право.

The article examines the legal foundations of international assistance and their impact on the economic development of post-war states. It is substantiated that the effectiveness of international support largely depends not only on its volume, but also on the quality of legal regulation, which ensures transparency, accountability and coherence of actions of all parties involved. Particular attention is paid to the modern Ukrainian context, in which international assistance plays a critical role in ensuring post-war reconstruction.

The analysis of the main concepts related to international legal assistance is carried out, taking into account the positions of leading Ukrainian lawyers. It is determined that Ukraine lacks a clear legislative framework that would comprehensively regulate the processes of attracting and monitoring assistance, which leads to risks of corruption, inefficiency and loss of donor trust. On the other hand, international experience, in particular the examples of Germany, Bosnia and Herzegovina, Afghanistan, demonstrates a direct connection between legal stability and economic efficiency of reconstruction programs.

Recommendations are proposed for improving Ukrainian legislation: creating a single special law, developing digital reporting platforms, professionalizing personnel, strengthening the institutional capacity of local authorities, ensuring judicial control and compliance with the principles of the rule of law. It is concluded that the legal system should act as a framework that supports international assistance, contributing to its transformation from temporary support to a long-term instrument of economic development. Based on the results obtained, it is concluded that the legal framework of international assistance should be adapted to the national context, but at the same time comply with generally recognized international standards. In particular, it is important to provide for clear reporting procedures, independent audit, legal guarantees for donors and transparent mechanisms for interaction with state and non-state structures. The author also draws attention to the need to develop the institutional capacity of states receiving assistance, since it is they who must ensure the implementation of legal norms in practice.

In conclusion, the article proves that the effectiveness of international aid largely depends not only on the financial volumes or political will of donors, but also on the quality of the legal environment in which it is implemented. Therefore, countries on the path of post-war reconstruction should focus their efforts on strengthening legal institutions, updating the legislative framework and harmonizing it with international norms. Only under such conditions will international aid transform from a short-term support instrument into an effective mechanism for sustainable economic development.

Key words: Verkhovna Rada, President, Cabinet of Ministers of Ukraine, balance, state power, full-scale war.

Постановка проблеми. Після завершення збройних конфліктів або масштабних криз держави стикаються з надзвичайно складним завданням відновлення економіки, соціальної інфраструктури та базових функцій державного управління. У цьому контексті міжнародна допомога виступає критично важливим ресурсом, який має потенціал не лише підтримати державу у перехідний період, але й забезпечити основу для сталого розвитку. Однак практика показує, що не завжди надана допомога досягає поставлених цілей, а її ефективність часто виявляється нижчою за очікувану.

Однією з основних причин цього є недосконалість або відсутність чітко структурованих правових рамок, які регулюють процес отримання, розподілу та контролю за використанням міжнародної допомоги. Без належної юридичної основи відбувається плутанина у відповідальності між національними органами та донорами, спостерігаються зловживання, затримки у реалізації програм, неефективне використання коштів та низький рівень прозорості. У деяких випадках це призводить до посилення економічної нестабільності, зростання корупції та зниження довіри як громадськості, так і міжнародних партнерів.

Актуальність дослідження посилюється сучасними подіями, зокрема війною в Україні, яка призвела до безпрецедентного обсягу міжнародної підтримки. Сотні мільярдів доларів надаються у формі грантів, кредитів, гуманітарної допомоги, але питання їх правового супроводу, механізмів звітності, відповідності до міжнародного права та прозорості використання часто залишаються на периферії суспільного й наукового обговорення. Відсутність узгоджених правових рамок може суттєво зменшити потенційний економічний ефект від наданої допомоги або навіть спричинити залежність від зовнішніх ресурсів без досягнення реального відновлення.

Постає потреба у комплексному науковому осмисленні ролі правових рамок у формуванні ефективної моделі міжнародної допомоги. Необхідно дослідити, яким чином правове забезпечення впливає на економічні процеси в повоєнний період, які механізми найкраще працюють у різних країнах, та які уроки можуть бути застосовані до сучасних випадків. Розуміння цього дозволить розробити рекомендації для політиків, урядів та міжнародних організацій щодо удосконалення юридичного інструментарію для підвищення результативності допомоги.

Аналіз досліджень і публікацій. Проблематика міжнародної допомоги та її правового регулювання активно досліджується в контексті глобального управління, післяконфліктного розвитку та економічної стабілізації. Серед науковців, які зробили вагомий внесок у вивчення механізмів міжнародної підтримки, варто згадати таких дослідників, як Д. Хелман, М. Барнетт, Дж. Макінтайр, Д. Тарроу, які у своїх працях аналізують вплив зовнішньої допомоги на розвиток інституцій, демократичні трансформації та макроекономічні показники у країнах, що пережили конфлікти. У зарубіжній літературі широко обговорюються питання прозорості, підзвітності, ефективності розподілу допомоги, а також впливу політичних умов, які супроводжують її надання.

У вітчизняному науковому просторі ця тематика розвивається дещо повільніше, проте спостерігається зростання зацікавленості з боку українських дослідників, особливо в контексті воєнних подій після 2014 року та повномасштабного вторгнення у 2022 році. Важливі напрацювання щодо механізмів міжнародної фінансової та технічної допомоги, її правового оформлення і застосування можна знайти в роботах таких авторів, як О. Шевчук, Л. Яремчук, А. Кавун, І. Розкладай, Т. Тищенко. У своїх дослідженнях вони аналізують особливості міжнародного донорства в Україні, інституційні виклики та шляхи гармонізації внутрішнього законодавства з міжнародними стандартами.

Залишається малодослідженим питання адаптації національного законодавства до умов великомасштабного відновлення, а також взаємодії між внутрішніми органами влади (зокрема, парламентом, урядом та президентськими інституціями) у сфері юридичного супроводу міжнародної допомоги. Сучасна правова наука здебільшого зосереджується на економічному або політичному аспектах допомоги, тоді як правовий механізм її реалізації, зокрема в частині нормотворчості, правозастосування та контролю, потребує більш глибокого осмислення.

Мета статті. Метою цієї статті є аналіз впливу правових рамок міжнародної допомоги на економічний розвиток повоєнних держав, зокрема дослідження того, як юридично оформлені механізми отримання, розподілу та контролю за допомогою впливають на ефективність відновлення економіки, інституційної стабільності та прозорості управління в умовах постконфліктної трансформації. Стаття також спрямована на виявлення прогалин у національному правовому регулюванні й формування пропозицій щодо його удосконалення з урахуванням міжнародного досвіду.

Виклад основного матеріалу. Через відсутність усталеного понятійно-термінологічного апарату у наукових

та фахових публікаціях, міжнародну допомогу характеризують за допомогою різноманітних термінів, що походять із правової, економічної, гуманітарної та управлінської сфер. Зокрема, використовуються такі формулювання, як «міжнародна допомога», «зовнішня допомога», «міжнародна технічна допомога», «зарубіжна допомога», «гуманітарна допомога» тощо.

Варто зазначити, що в Україні досі не ухвалено окремого закону, який би комплексно регламентував питання, пов'язані з наданням міжнародної та міжнародної технічної допомоги. Наразі це регулюється постановою Кабінету Міністрів України № 153 від 15.02.2002 р. «Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги» [1], в якій міжнародна технічна допомога трактується як фінансові й інші ресурси та послуги, що надаються донорами відповідно до міжнародних договорів України на безоплатній і безповоротній основі задля підтримки нашої держави.

До нормативно-правових актів, що також регулюють окремі аспекти міжнародної допомоги, слід віднести Закон України «Про міжнародні договори України» [2], а також Закон України «Про гуманітарну допомогу» [3].

Перед тим як аналізувати ключові аспекти впливу правового регулювання міжнародної допомоги на економічне відновлення повоєнних країн, необхідно уточнити зміст терміна «міжнародна правова допомога». Чітке розуміння цього терміна є необхідною передумовою для системного аналізу його функцій, завдань та правової природи. У науковій літературі цей інститут трактується як комплекс взаємодій між державами, що забезпечують реалізацію правових процедур із транскордонним елементом – таких як передача документів, допит свідків, виконання судових рішень чи екстрадиція.

Зміст цього поняття є багатовимірним і включає як договірно-правову базу співпраці, так і інституційні механізми, які дозволяють державам ефективно реалізовувати свої обов'язки у сфері міжнародного правосуддя. Визначення поняття є не лише теоретично важливим, а й має прикладне значення – особливо в контексті післявоєнного відновлення, коли зростає потреба в ефективному юридичному супроводі зовнішньої допомоги.

Поняття міжнародної правової допомоги у вітчизняному науковому дискурсі розглядається як один із ключових елементів правового співробітництва між державами. На думку І. О. Ємець, міжнародна правова допомога є важливим напрямом міждержавної взаємодії, що ґрунтується на необхідності поєднання потреб у міжнародному спілкуванні фізичних та юридичних осіб з дотриманням принципів верховенства права і національного законодавства [4, с.89]. З цієї позицією важко не погодитися, адже саме через міжнародну правову допомогу держави забезпечують ефективне функціонування правових систем у транснаціональному вимірі, особливо в умовах глобалізації.

Схожу точку зору висловлює О. В. Мартовицька, яка трактує міжнародну правову допомогу як різновид юридичної діяльності, що полягає в застосуванні правових засобів для сприяння досудовому розслідуванню, судовому розгляду або виконанню рішень судових органів інших держав чи міжнародних судових інституцій [5, с.37]. На нашу думку, це визначення вдало підкреслює функціональний зміст такого виду співробітництва, а також його процесуальний характер, що має особливе значення в кримінальному провадженні.

Зі свого боку, О. І. Омельченко акцентує увагу на правах людини як невід'ємному елементі міжнародної правової допомоги. На його думку, така форма співпраці між державами забезпечує не лише реалізацію правових процедур, але й гарантує дотримання прав та законних інтересів осіб, які залучені до правових процесів з міжнародним елементом [6, с.105]. Цю позицію ми поділяємо, оскільки вона розширює розуміння сутності міжнародної правової

допомоги – не лише як інструменту юрисдикційної взаємодії, але й як механізму захисту фундаментальних прав у міждержавних правовідносинах.

Отже, аналіз наукових підходів дозволяє зробити висновок, що міжнародна правова допомога є багатограним правовим явищем, яке охоплює як формальні механізми виконання правових дій за межами національної юрисдикції, так і етичні вимоги щодо поваги до прав людини та правової справедливості. У цьому контексті погоджуємося з думками українських дослідників щодо необхідності чіткої нормативної бази для регулювання цього інституту, особливо в умовах повоєнного відновлення держав, де ефективність міжнародної взаємодії має вирішальне значення для зміцнення верховенства права та економічного відродження.

Перш ніж розглядати механізми регулювання міжнародної допомоги, варто зосередитися на принципах, які формують її правове підґрунтя – передусім це верховенство права, прозорість та підзвітність. Вони визначають не лише формальну законність процесу надання допомоги, а й якість її реалізації, довіру донорів і суспільства.

Згідно з Конституцією України, принцип верховенства права визнається основоположним в українській правовій системі (ст. 8). На думку М. І. Кельмана, верховенство права включає як юридичну визначеність, так і вимоги до прозорого, підзвітного й демократичного процесу реалізації правових норм [7, с. 32]. На нашу думку, це особливо актуально у сфері міжнародної допомоги, яка передбачає дотримання не лише внутрішніх стандартів законності, але й міжнародних зобов'язань. Схожої думки дотримується і В. Шкляр, який зазначає, що реалізація принципу верховенства права вимагає створення прозорих механізмів контролю за рухом фінансових потоків у рамках міжнародної допомоги [8, с. 43].

Принципи прозорості та підзвітності, що є похідними від верховенства права, закріплені у низці міжнародних актів – зокрема, у Паризькій декларації про ефективність допомоги (2005 р.), яка визнає прозорість як ключову умову для підвищення довіри до допомоги з боку громадян та донорів [9]. В українському законодавстві положення про підзвітність та прозорість містяться, зокрема, у Законі України «Про національну безпеку України», де визначено, що система контролю за владою має діяти на засадах публічності, ефективності та законності [10].

Наукове середовище також підтримує думку про те, що забезпечення прозорості та підзвітності вимагає формування чіткої правової архітектури, яка б унеможливила зловживання міжнародною допомогою.

Таким чином, на нашу думку, тільки поєднання принципів верховенства права, прозорості й підзвітності у національному праві та практиці державного управління дозволяє реалізувати потенціал міжнародної допомоги для післякризового економічного розвитку.

Прикладом ефективної правової інтеграції є післявоєнне відновлення Німеччини за планом Маршалла, де прозора система звітності, аудитів і правових гарантій сприяла швидкому економічному зростанню. Натомість у випадку Афганістану або Боснії і Герцеговини відсутність правової стабільності та слабка інституційна база призвели до розпорошення допомоги й низької результативності програм.

В умовах сучасної України формування ефективного правового простору для міжнародної допомоги має критичне значення. Йдеться про розробку спеціального закону, який би комплексно регламентував порядок отримання, розподілу, моніторингу й оцінки міжнародної допомоги, а також про інституційну координацію між органами влади, громадянським суспільством і донорами. Важливо забезпечити публічну звітність, залучення антикорупційних інструментів та створення цифрових платформ для моніторингу витрат.

Крім формування законодавчої бази, важливою є роль судової влади у забезпеченні юридичної захищеності учасників процесу міжнародної допомоги. Наявність незалежного суду, здатного оперативно вирішувати спори, пов'язані з розподілом ресурсів або порушенням договірних зобов'язань, формує довіру з боку міжнародних партнерів та сприяє зміцненню правового порядку.

Не менш важливим аспектом є правова освіта й підготовка фахівців, які супроводжують реалізацію допомоги. Професіоналізація кадрів, які працюють у сферах державного управління, міжнародного права та фінансового моніторингу, сприяє ефективнішому впровадженню правових норм у практичну площину. Програми навчання мають враховувати міжнародні стандарти прозорості, етичного управління та антикорупційного комплаєнсу.

Варто також звернути увагу на взаємодію центральної влади з місцевими органами самоврядування, які безпосередньо реалізують значну частину програм міжнародної допомоги. Правове регулювання повинно забезпечити делегування повноважень на місця із збереженням прозорих процедур та належного нагляду. Такий підхід підвищує ефективність використання коштів, враховуючи реальні потреби громад.

Одним із перспективних напрямів розвитку правового регулювання є цифровізація процесів управління допомогою. Впровадження цифрових платформ для реєстрації, відстеження, оцінки ефективності й звітування про міжнародну допомогу створює умови для публічного контролю, мінімізує бюрократичні бар'єри та забезпечує вищу швидкість і точність у прийнятті рішень.

У сучасних умовах вкрай важливо враховувати також міжнародно-правову відповідальність держави за неналежне використання міжнародної допомоги. Недотримання міжнародних стандартів, умисне спотворення звітності або неефективне управління коштами можуть призвести до санкцій, втрати репутації та згорання подальшого співробітництва з донорами. Таким чином, правове регулювання не лише забезпечує внутрішню ефективність, а й формує міжнародний імідж держави.

На завершення варто зазначити, що правова інтеграція міжнародної допомоги має бути системною та багаторівневою. Вона охоплює законодавчу, виконавчу, судову, освітню та цифрову складові, що у взаємодії формують ефективну модель відновлення. Тільки за умов комплексного підходу правові рамки можуть перетворити міжнародну допомогу з технічного ресурсу на чинник довготривалого розвитку, що базується на довірі, прозорості та взаємній відповідальності.

Висновки. У результаті дослідження встановлено, що правові рамки міжнародної допомоги є ключовим чинником, що визначає її ефективність у процесі повоєнного відновлення. Саме юридичне забезпечення створює умови для прозорого, підзвітного й цілеспрямованого використання наданих ресурсів, мінімізує ризики корупції, зловживань та неефективного управління. Успішні приклади відновлення (зокрема, план Маршалла в Німеччині) свідчать про те, що чітке правове регулювання, незалежний аудит і сильні інституції є визначальними чинниками економічного зростання та стабілізації.

Сучасна Україна стикається з безпрецедентними викликами у сфері правового супроводу міжнародної допомоги. Відсутність системного законодавчого акта, фрагментарне регулювання та обмеженість інституційної координації знижують ефективність реалізації допомоги. Водночас формування комплексного правового поля, що відповідатиме міжнародним стандартам, створить умови для довготривалого соціально-економічного розвитку.

Належна імплементація принципів верховенства права, прозорості та підзвітності в законодавстві й управлінських практиках, а також децентралізація, цифровіза-

ція процедур і професійна підготовка кадрів повинні стати пріоритетами державної політики у сфері використання міжнародної допомоги. Це дозволить не лише оптимізу-

вати процеси відновлення, але й посилити довіру з боку донорів, громадянського суспільства та міжнародних партнерів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Постанова Кабінету Міністрів України «Про створення єдиної системи залучення, використання та моніторингу міжнародної технічної допомоги» від 15.02.2002 р., № 153. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/153-2002-%D0%BF#Text>
2. Закон України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 року. № 1906-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1906-15#Text>
3. Закон України «Про гуманітарну допомогу» від 22 жовтня 1999 року. № 1192-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1192-14#Text>
4. Ємець І. О. Україна в системі міжнародних договорів про правову допомогу в цивільних справах. *Державне будівництво та місцеве самоврядування*. 2014. Вип. 28. С. 87–94.
5. Мартовицька О. В. Міжнародна правова допомога в кримінальному провадженні. *Юридична наука*. 2019. № 11 (101). С. 35–39.
6. Омельченко О. І. Сутність та правове регулювання міжнародної правової допомоги у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія: Юриспруденція. 2021. № 54, т. 2. С. 103–107
7. Кельман М. І. Верховенство права як принцип державного управління. *Вісник Львівського університету*. Серія: юридична. 2020. Вип. 70. С. 28–34.
8. Шкляр В. М. Верховенство права як базовий принцип реалізації міжнародної фінансової допомоги. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 4. С. 41–44.
9. Paris Declaration on Aid Effectiveness and the Accra Agenda for Action. OECD, 2005. 24 с.
10. Закон України «Про національну безпеку України» : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. *Голос України*. 2018. № 122.